

Umpikujan apea sivumaku

Anna Politkovskaja: *Toinen Tšetšenian sota (Vtoraja Tšetšenskaja)*. Suom. Jukka Mallinen. Helsinki: Like Kustanus, 2003. 311 s.

Toimittaja ja kirjailija Anna Politkovskaja aloittaa toista Tšetšenian sotaa käsittelevän kirjan seuraavasti: “Maailman pääkaupunkien vilinä silmissä matkustan etsimässä tukea. (...) Kaikkialle kutsutaan puhumaan Tšetšenian tilanteesta, ja tulos on nolla. Saan vain kohteliaita länsimaisia suosionosoituksia vastuksena sanoihini “Muistakaa, Tšetšeniassa kuolee ihmisiä joka päivä. Myös tänään.” (...) Yli puoli vuosisataa sinnitellyt YK:n ihmisoikeuksien julistus on luhistunut toiseen Tšetšenian sotaan. Virallisten rauhapuolustajien eli YK:n ihmisoikeuskomission Genevessä pidetyistä vaiuista kokouksista lähdän komennukselle Urus-Martaniin, Tšetšeniassa sijaitsevaan piirikeskukseen. Tilanne on siellä verisen pysähtynyt aivan kuin vuosi sitten. (...) Toukokuu 2002: umpikujan apea sivumaku.”

Genevestä on pitkä matka Tšetšeniaan

Politkovskajan reportaasikirja toisesta Tšetšenian sodasta on järkyttävä todistus keskeltä “terrorismin vastaiseksi operaatioksi” kutsuttua julmaa sotaa ja kansanmurhaa. Politkovskaja vie lukijan mukanaan Tšetšenian aluepiireihin, todistamaan siviilien silmitöntä kauhua ja kärsimystä jolle ei, valitettavasti, näy loppua. TV:n uutisvirran turruttamalle katsojalle muistutetaan, mistä sodassa pohjimmiltaan on kysymys: ihmisistä ja inhimillisestä kärsimyksestä. Politkovs-

kajan kuvaamana sota ei ole strateginen, kliininen toimenpide, vaan se on siviiliväestöä, joka nääntyy nälkään, kipuun, kurjuuteen. Se on kaupunkeja, joissa poltetut ja pommitetut talot töröttävät maisemassa kuin puhkotut silmät. Se on sotilaita, jotka mielenterveytensä menettäneinä riehuvat kylissä ja kaupungeissa. Ja tämä kaikki tapahtuu 2000-luvun Venäjällä, huolimatta ihmisoikeusjärjestöistä, kansainvälisistä normeista ja konventioista, Etyjistä ja Euroopan neuvostosta.

Politkovskajan kirja avaa näkymän Tšetšeniaan nimenomaan siviilien silmin. Juuri siksi *Novaja Gazeta* -sanomalehti alun perin lähetti hänet Tšetšeniaan; se halusi siviilin raportoimaan toisten siviilien kohtalosta. Kirja rakentuu kolmesta osasta. Ensimmäisessä osassa kuvataan ihmisten arkea sodan keskellä – mikäli nyt kaoottista päivästä toiseen selviämistä voi kutsua rutiinia ja toistoa merkitsevällä ‘arjen’ käsitteellä. Sota tulee lähelle, kun se kerrotaan konkreettisten ihmiskohtaloiden kautta; kuolevilla ja kärsivillä on nimi, heillä on lapsia, he ovat äitejä, isiä, veljiä ja siskoja. Politkovskaja kuvaa Venäjän armeijan siviileihin kohdistamia mielivaltaisia julmuuksia, joiden kohteeksi voi joutua kuka tahansa, koska tahansa. Tšetšeniassa vallitsee rankaisemattomuuden kierre, joka kylvää lisää väkivaltaa ja kosta. Ketään ei saada oikeuden eteen sotarikoksista, sillä rikoksia ei tutkita. Tämän seurauksena siviilit ovat täysin vailla oikeuksia ja turvaa.

Politkovskaja ei ole itsekään säästynyt Venäjän sotilasjoukkojen julmuuksilta. Helmikuussa 2001 hänet pidätettiin Vedenon piirissä, häntä pahoinpideltiin ja kuulusteltiin tuntikausia. “Kuu-

lustelujeni inhottavimmat yksityiskohdat on parempi jättää kertomatta niiden täydellisen sopimattomuuden takia. Kuitenkin juuri nämä yksityiskohdat vahvistivat parhaiten sen, että tiedot kidutuksista ja räikkäämisestä 45. rykmentissä eivät olleet valhetta”. Ja Politkovskaja jatkaa: “Eikä kukaan voi sanoa, etten ole nähnyt tätä. Olen itse kokenut tämän.”

Politkovskaja ei päästä luki-jaansa helpolla, ei kaunistele, ei anna synninpäästöä, ei toivoa paremmasta. Mutta kaiken lohduttomuuden keskellä kirja tarjoaa hetkittäin pieniä hengähdystaukoja – tarinoita ihmisen uskottomasta kyvystä selvittää mitkä hirvittävimmissä olosuhteissa, ihmisen sinnikkäästä halusta taikertua elämään, vaikka se lipeäkin oteesta joka hetki. Politkovskaja kuvaa arkea sodan keskellä hienovaraisesti ja herkästi, pienten arkisten kokemusten ja tapahtumien kautta. “Yhdeksäs on ainoa sairaala, joka ei ole lopetettu toimintaansa missään vaiheessa. Se on aivan lähellä, sairaanhoitajalla on jäljellä muutama askel. Hän ojentaa jalan ja odottaa – ampuvatko ne? Vasta sitten hän ojentaa toisen jalan, pelon koukistaman. Muistuttaa balettia, mutta tämä on elämää...” Kirjan koskettavimpia hetkiä on kuvaus Viktoriasta ja Aleksandrista, tuoreesta avioparista, joka asuu eräässä Groznyin tuhotussa lähiössä. He ovat molemmat ensimmäisen asteen invalideja. Viktoria on runoilija, joka tiivistää vielä toistaiseksi eloon jääneiden mielenmaiseman:” Olemme vielä täällä. Toistaiseksi – olemme säilyneet. / Kuten sanotaan, Herra armahti. / Vai eivätkö vain päässeet perille / kranaatit, lihaa raatelevat?”

Kirjan toinen osa kuvaa sitä, miten sota näyttäytyy Venäjällä, mitä se tekee venäläiselle yhteiskunnalle. Politkovskaja kirjoittaa:

“Erityistoimenpide nimeltä Tšetšenia on turmellut koko Venäjän ja eläimellistää ja tyhmistää sitä edelleen. Ihmishengen hinta on jo aiemmin ollut kaikkien rajojen alapuolella, mutta nyt se on vajonnut tuhannesosaan siitäkin. Juuri siksi sodan päätyminen on meille kaikille välttämätöntä. Me olemme kuin pelastamatta jääneessä Kursk-sukellusveneessä tappavassa syvyydessä, eikä pelastuskäskyä vain kuulu.”

Politkovskajaa lukiessa tulee mieleen Svetlana Aleksijevitšin kirja *Tsinkovyje maltšiki* (Sinkki-pojat), johon tämä on kerännyt Afganistanin veteraanien sotakokemuksia. Politkovskajan kirja rakentaa lohdutonta jatkumoa Aleksijevitšin kuvaukselle ja todistaa siitä, kuinka Venäjän historian ja kollektiivisen muistin läpääntä toistuva tarve uhrata omia ja ‘toisia’ eliitin sotilaallisten, poliittisten ja taloudellisten päämäärien hyväksi. Viktor Tsoi, edesmennyt neuvostoajan rockmuusikko, puhuu samasta asiasta laulaessaan “Ja kaksi tuhatta vuotta sotaa / sotaa ilman erityistä syytä / Sota on nuorten asia / lääke rypyyjä vastaan”. Tai kuten Politkovskajan haastattelema isoäiti tšetšenalaisessa kylässä: “Hän on kokenut Stalinin vainot ja pakkosiirrot. Hän on nähnyt nälkää monta kertaa ja pystyy siirtymään sieltä tänne, normaalia elämästä pois ja takaisin, palaamaan kuolemasta ja kohtamaan sen jälleen, ettei kuolisi.” Tämä historiallinen ja kulttuuriin perintö uusintuu ja siirtyy eteenpäin, synnyttää kuvaston kansasta, jolle kärsimys on elämän olennainen ja itsestään selvä elementti, ja maasta missä mikään ei muutu ilman kaduilla lainehtivaa verta. *Toinen Tšetšenian sota* piirtää jälkeään yhteiskuntaan myös luomalla uutta ja toistamalla historiasta tuttua sanastoa: ‘puhdistukset’, ‘suodatusleirit’, ‘bandiitit’, ‘kuorma 200’ (sotilaiden

nimitys ruumiista).

Politkovskajan välittämä kuva Venäjän nykyhallinnosta ei ole mairitteleva. Kirja kuvaa hallinnon korruptoituneena ja häikäilemättömänä, joka on valmis uhraamaan ihmishenkiä silmääkään räpäyttämättä. Politkovskaja muun muassa esittää uskottavalta tuntuvan, hänen omaan läsnäoloonsa tapahtumahetkellä pohjaavan tulkinnan, että vuonna 2001 korkea-arvoisia venäläisiä sotilasviranomaisia kuljettanut helikopteri olisi itse asiassa joutunut venäläisten itsensä alas ampumaksi. Helikopteri kuljetti mukanaan todistusaineistoa Tšetšeniassa tapahtuneista sotarikoksista; helikopterin maahansyöksen myötä moni sotarikollinen varmasti huokasi helpotuksesta.

Sota liiketoimintana

Kirjan kolmannessa osassa Politkovskaja esittää tulkintoja siitä, kuka sodasta hyötyy ja miksi siis sodan loppuminen ei ole kaikkien intresseissä. Hän kuvaa, kuinka sota tarjoaa Venäjän hallinnolle mahdollisuuden lypsää valtion rahoja yksityisiin taskuihin. Puolustusministeriön rakennushankkeita suorittavia yksityisiä yrityksiä, jotka käyttävät voiton tuottamiseksi valtion voimavaroja. Sota muuttuu tällöin kaupallisesti kannattavaksi liiketoiminnaksi. Politkovskaja kertoo myös, kuinka taloudelliset, poliittiset ja sotilaalliset intressit kietoutuvat tiiviisti yhteen Tšetšeniassa, mikä ilmenee erityisesti öljybisneksessä. Venäjän sodanjohdon öljyintresseistä kielii Politkovskajan mukaan mm. se, ettei öljylähteiden läheisyydessä sijaitsevissa kylissä käydä taisteluita. “Sekasorto täällä on kaupallisesti edullista, sillä ohjattu kaaos tuottaa kaikkein suurimmat osingot. Niinpä bensiinirekat ajavat yötä päivää. Tarkastuspisteet

tekevät niille kunniaa. Siinä koko sota.”

Politkovskaja kuvaa myös Tšetšenian arjen tasolla “terrorismin vastaisen operaation” taloudellista logiikkaa, joka saa käyttövoimansa kadonneiden lunastamisesta, elävinä tai kuolleina. Ihmisiä katoaa joka päivä, sukulaiset juoksevat komendantintuomistoissa kysymässä läheistensä kohtalosta ja tarjoamassa lunaita. Tämä kaupankäynti on jo synnyttänyt oman ahneen ammattiryhmänsä: selvitysmiehet, jotka lupaavat hankkia tietoja kadonneista maksua vastaan, mutta jotka todellisuudessa nyhtävät sukulaiset viimeiseen kopeekkaan ja katoavat sitten rahoineen. Näin toimii markkinatalous à la Tšetšenia, kysyntä synnyttää tarjontaa, kuin taloustieteen oppikirjoissa ikään.

Kirjan kolmannessa osassa Politkovskaja purkaa turhautumistaan kansainvälistä yhteisöä ja erityisesti YK:ia ja sen pääsihteeria Kofi Annania kohtaan. Hän syyttää Annania siitä, että tämä on tehnyt kaupat Putinin kanssa: tue minua toiselle kaudelle niin ummistan silmäni Tšetšenialta. Politkovskaja on pettynyt kansainväliseen yhteisöön, joka kylä hillitysti pahoittelee Tšetšenian tilannetta, mutta ei halua tai rohkene painostaa Venäjän vallanpitäjiä lopettamaan siviilien teurastusta ja aloittamaan rauhanneuvotteluja.

Politkovskaja kuvaa myös, kuinka Kreml istutti Ingušetiaan Venäjän hallinnolle myötämielisen presidentin, entisen FSB:n kenraalin. Vaalit olivat kirjoittajan mukaan kaikkea muuta kuin vapaat ja demokraattiset ja niitä edeltänyt kampanjointi täynnä painostusta, pelottelua ja julkisen mielipiteen manipulaatiota. Tämä prosessi on esimerkki siitä, kuinka Putinin aikana Moskova on ryhtynyt keinoja kaihdamatta lujittamaan otettaan fe-

deraation alueista.

Kirjan päättää viime lokakuuta Dubrovkan panttivankidraama käsittelevät jälkisanat, jotka on erikseen lisätty suomenkieliseen painokseen. Niitä lukee vastatarinana Putinin hallinnon viralliselle kuvaukselle kaappausdraaman ”menestyksellisestä” hoitamisesta. Tämäkin operaatio ja sen seuraukset – ”vain” 129 kuol-

lutta – asettuvat siihen venäläiseen jatkumoon, jossa ihmishenki ei paljon paina valtapoliittisten intressien rinnalla.

Kaiken kaikkiaan, ja erityisesti nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa, Anna Politkovskajan kirja on ajankohtainen ja tärkeä muistutus sodan ja koston kierteen tuhoivoimasta. Se muistuttaa meitä myös siitä, että vaik-

ka maailman huomio onkin siirtynyt jo muihin kriisipesäkkeisiin, Tšetšenian ongelma ei ole hävinnyt minnekään. Sota ja kärsimys jatkuvat yhä, meidän silmiemme alla, meidän naapurisamme. Tšetšeniassa kuolee ihmisiä joka päivä. Myös tänään.

Suvi Salmenniemi